

Demokratia- ja julkisoikeusosasto

Itsehallinto ja yhdenvertaisuusyksikkö

Lausunto

Asiantuntijalausunto
koulutuspoliittisesta
selonteosta

VNS 1/2021 vp
Valtioneuvoston
koulutuspoliittinen
selonteko

10.5.2021

Selonteon tarkoituksena on antaa linjaukset koulutuksen ja tutkimuksen kehittämiseksi niin, että ne palvelevat Suomea, suomalaisia ja ihmiskuntaa laadukkaasti ja vaikuttavasti. Selonteossa esitetään kohti 2040-lukua ulottuva koulutuksen ja tutkimuksen tavoitetilä ja linjataan tarvittavat voimavarojen, rakenteiden ja ohjauksen muutokset, joilla vastataan ja vaikutetaan kansallisen ja kansainvälisen toimintaympäristön muutostekijöihin ja luodaan merkityksellisen elämän edellytykset kaikille.

Oikeusministeriö kiinnittää tässä lausunnossaan koulutuspoliittisesta selonteosta sivistysvaliokunnan pyynnöstä erityisesti huomiota kielellisiin oikeuksiin. Koulutuspoliittinen selonteko sisältää erilliset kappaleet ruotsinkielisestä koulutuksesta ja saamenkielisestä koulutuksesta. Oikeusministeriö pitää tärkeänä visiona (sivu 8), että laadukkaat varhaiskasvatus- ja koulutuspalvelut ovat saatavilla molemmilla kansalliskielillä ja kielivähemmistöjen erityistarpeet huomioidaan. Oikeusministeriö kiinnittää huomiota siihen, että kielelliset oikeudet ovat perusoikeuksia joiden toteutuminen on aivan keskeistä myös muiden perusoikeuksien toteutumisen kannalta.

Kielelliset oikeudet ovat perusoikeuksia

Selonteossa on selkeästi tuotu esiin perusoikeuksien turvaaminen. Selonteossa ei kuitenkaan käsitellä kielellisiä oikeuksia perusoikeuksina. Kielelliset oikeudet ovat perusoikeuksia. Oikeudesta omaan kieleen ja kulttuuriin säädetään perustuslain 17 §:ssä.

Perustuslain 17 §:n 1 momentin mukaan Suomen kansalliskielet ovat suomi ja ruotsi. Perustuslain 17 §:n 2 momentin mukaan julkisen vallan on huolehdittava maan suomen- ja ruotsinkielisen väestön sivistyksellisistä ja yhteiskunnallisista tarpeista samanlaisten perusteiden mukaan. Säännös edellyttää paitsi kielten muodollisesti yhdenvertaista kohtelua myös suomen- ja ruotsinkielisen väestön tosiasiallisen tasa-arvon turvaamista muun muassa yhteiskunnallisten palvelujen järjestämisessä (PeVL 21/2009 vp). Perustuslain 17 § 3 momentin mukaan saamelaisilla alkuperäiskansana sekä romaneilla ja muilla ryhmillä on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Viittomakieltä käyttävien sekä vammaisuuden vuoksi tulkittamis- ja käännösapua tarvitsevien oikeudet turvataan lailla. Saamelaiden oikeudesta käyttää saamen kieltä viranomaisessa säädetään lailla.

Selonteon sivulla 57 todetaan, että *”Suomessa on kaksi kansalliskieltä, suomi ja ruotsi. Oikeus omaan äidinkieleen ja sen käyttöön liittyy perusturvallisuuteen sekä ymmärretyksi ja kuulluksi tulemiseen. Suomen lainsäädännössä oikeus molempien kansalliskielten käyttöön ja oikeus ruotsinkieliseen koulutukseen on turvattu. Käytännössä ja arkipäivän tilanteissa nämä oikeudet eivät aina toteudu.”*

Sivulla 5 todetaan, että *”Julkisen hallinnon tehtävä on turvata kansalaisten perusoikeudet ja palvelut avoimesti ja yhdenvertaisesti”*.

Sivulla 75 todetaan, että *”Suomessa koulutuksen arvopohja on kirjattu lainsäädäntöön”*. Tässä yhteydessä mainitaan perustuslaki ja sen 16§ ja 19§.

Oikeusministeriö pitää perustuslain 17§ 2 mom. säännöstä siitä, että julkisen vallan on huolehdittava maan suomen- ja ruotsinkielisen väestön sivistyksellisistä ja yhteiskunnallisista tarpeista samanlaisten perusteiden mukaan, keskeisenä osana koulutuksen arvopohjaa.

Koska selonteossa ei erikseen mainita, että kielelliset oikeudet ovat perusoikeuksia, ja koska selonteolla on suuri merkitys kansalliskielten kannalta, oikeusministeriö pitää tärkeänä, että kun tehdään selonteon mukaan tarvittavia *”uudistuksia, joilla selkeytetään ja vahvistetaan laadun, saavutettavuuden ja perusoikeuksien toteutumisen seuranta ja ohjausta”* (s.11), on varmistettava, että näiden tulisi sisältää myös kielellisten oikeuksien toteutumisen seuranta.

Kansalliskielet

Oikeusministeriö pitää myönteisenä, että selonteossa on erikseen huomioitu ruotsinkielisen koulutuksen erityispiirteet ja –tarpeet. Laadukkaan koulutuksen ja varhaiskasvatuksen tarjoaminen samanlaisten perusteiden mukaan molemmilla kansalliskielillä on ehto perusoikeuksien toteutumiselle. Selonteossa tuodaan esiin, että oikeus ruotsinkieliseen koulutukseen ei aina toteudu käytännössä ja arkipäivän tilanteissa. Erityisesti mainintaan haasteet tukea varhaiskasvatuksen järjestäjiä niin, että myös käytännössä toteutuu velvoite tarjota ruotsinkielisiä varhaiskasvatuspalveluita.

Koulutuspoliittisen selonteon tavoitteena on kehittää laadukkaita ja joustavia ruotsinkielisiä opintopolkuja. Oikeusministeriö kiinnittää huomiota siihen, että ruotsinkielisen koulutusverkoston maantieteellinen kattavuus on rajallisempi kuin suomenkielisen. Tällä voi olla vaikutusta sekä yksilön koulutusvalintojen osalta ja siten laajemmin eri alojen osalta ruotsinkielentaitoisen työvoiman saatavuuteen. Koulutuspoliittisen selonteon mukaan tähän haasteeseen on tarkoitus vastata luomalla yhteistyömalleja ja verkostomaisia rakenteita.

Kielellisten oikeuksien toteutuminen käytännössä alueilla joilla kielivähemmistön suhteellinen osuus on pieni, vaatii erityistä suunnittelua ja vähemmistökieliryhmien tarpeiden huomioimista aikaisessa vaiheessa. Sivistyksellisten oikeuksien toteutuminen samanlaisten perusteiden mukaan voi edellyttää erillISRatkaisuja tai lisätoimia, jos kielelliset oikeudet eivät muuten toteudu.

Oikeusministeriö pitää hyvänä, että selonteossa mainitaan, että ruotsinkielisellä korkeakoulutuksella ja toisen asteen koulutuksella on tarkoitus varmistaa, että ruotsinkielisiä asiantuntijoita

ja ammattilaisia on riittävästi saatavilla yhteiskunnan keskeisimmissä tehtävissä (sivu 58). Perustuslain 17 §:n 2 momentin mukaan jokaisella on oikeus käyttää tuomioistuimessa ja muussa viranomaisessa asiassaan omaa kieltään, joko suomea tai ruotsia, sekä saada toimituskirjansa tällä kielellä.

Ruotsin kieltä äidinkielenään puhuvia ja/tai ruotsinkielisen koulutuksen saaneita ei kuitenkaan ole määrällisesti riittävästi varmistamaan ruotsinkielisten palveluiden saatavuus kaikilla yhteiskunnan aloilla. Jotta tämä perustuslaillinen oikeus voidaan turvata myös tulevaisuudessa, on tärkeää huomioida myös suomenkielisten oppilaiden mahdollisuus ja motivaatio opiskella ruotsin kieltä. Toimenpide-ehdotus toisen kotimaisen kielen osaamisen vahvistamisesta löytyy kuitenkin nyt selonteosta vain ruotsinkielistä koulutusta koskevasta kappaleesta.

Muut kielet

Kielelliset oikeudet ja mahdollisuus opiskeluun muillakin kuin kansalliskielillä on tärkeää huomioida myös perusopetuksen jälkeisissä jatko-opinnoissa, sekä mahdollisissa nivelvaiheen koulutuksissa. Viittomakielisten osalta myös tulkkauspalveluiden saatavuuteen on tärkeää kiinnittää huomiota.

Oikeusministeriö korostaa erityisesti opetuksen ja koulutuksen merkitystä saamen kielen ja kulttuurin ylläpitämisen ja kehittämisen, osallisuuden ja hyvien väestösuhteiden edistämisen näkökulmasta. On tärkeää, että koulutuspoliittisessa selonteossa tarkastellaan saamen kielen ja saamenkielistä opetusta eri koulutusasteilla. On myös tärkeää, että siinä tarkastellaan saamenkielisten palvelujen toteutumista laajemminkin ja viitataan esim. Saamebarometri 2020-tutkimuksessa esille tuotuihin haasteisiin, jotka koskevat mm. eri saamen kielten käyttämistä sekä kotiseutualueen ulkopuolella asuvia saamelaisia. Toimeenpanosuunnitelmavaiheessa tulee edelleen kiinnittää erityistä huomiota saamen kieliin.

Toimenpiteet

Oikeusministeriö pitää koulutuspoliittista selontekoa tavoitteiltaan hyvänä kielellisten oikeuksien näkökulmasta. Oikeusministeriö toteaa, että sivulla 13 mainittu selonteon toimeenpanosuunnitelma on ratkaisevassa asemassa käytännön toteutuksen ja tavoitteiden saavuttamisen kannalta. Toimeenpanossa oikeusministeriö pitää keskeisenä, että kielellisiä oikeuksia käsitellään perusoikeuksina ja että toimeenpanoratkaisuissa huomioidaan eri kieliryhmien (suomen-, ruotsin-, saamen-, viittoma- ja romanikielisten) osalta keskeiset haasteet niin, että kielelliset oikeudet toteutuvat paremmin myös käytännössä.

Linda Lindholm

Erityisasiantuntija